
О Немањином оцу

Ни у домаћим ни у страним познатим и објављеним савременим изворима није забележено ко је био и како се звао Немањин отац. Стога се већ у XV веку у Србији није знало ко је био отац оснивача српске државе.

У модерно доба занимало је и српске и стране историчке много то питање, о њему је много писано, и о личности Немањиног оца постављено је неколико хипотеза. Тако су у разним расправама проглашавани за Немањиног оца: *Деса*, *Тихомир*, *Градихња*, *Драгихња*, *Урош*, *Сїеван Вукан*.

Љубомир Ковачевић је у својој приступној академској беседи поставио и врло духовито бранио мишљење да је Немањин отац био *Завида* (Глас 58, 1900, 1–106, ту су изнета и сва ранија мишљења и хипотезе о Немањином оцу).

Ковачевићево мишљење да је Немањин отац био *Завида*, примљено је било у науци и важило је дуго времена као сигурно, све док проф. *Драг. Анастасијевић* није 1914. године штампао расправу: *Отац Немањин* (стр. 32), у којој је, са пуно оправданих разлога, побијао Ковачевићеву хипотезу о Немањином оцу, а поставио и изнео доста доказа за своје мишљење, по коме је Немањин отац или *Деса* или *Урош II Примислав* (стр. 22), а дед му је свакако *Урош I*, отац *Десин* и *Уроша II* (стр. 24).

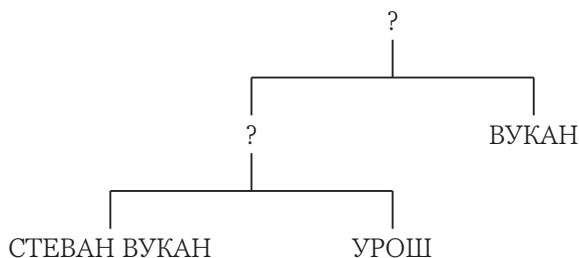
Анастасијевићеву хипотезу је прихватио проф. *Ф. Шашкић*, а одлучио се за *Уроша II*, и нагласио је неке моменте, за које мисли, да утврђују ту хипотезу (*Летопис попа Дуљанина*, 1928, 93–4, 97).

Међутим питање о Немањином оцу није ни Анастасијевићевим ни Шишићевим расправљањем дефинитивно решено. Хипотезама остаје још увек отворено поље.

Ја сам рад да овде изнесем хипотезу, за коју се, мислим, може сматрати да има много разлога за вероватноћу. Место многог разлагања и обарања других мишљења, ја ћу сасвим кратко изнети разлоге и доказе, који говоре у корист хипотезе да је *Немањин оџац био Сџеван Вукан*.

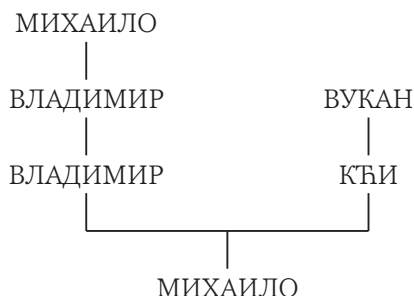
Ана Комнина прича у биографији свога оца цара Алексија Комнина да је рашки жупан *Вукан* дао цару 1094. год. за таоце своја два синовца: *Сџевана Вукана* и *Уроша* (Ed. Von. I, Ср. *F. Rački*, Rad 31, 1875, 225; *K. Jurček*, Историја Срба I, 176; *H. Рагојчић*, Гласник скопског Научног Друштва 3, 1928, 21)

Према томе би генеалогичка, по подацима *Ане Комнине*, овако изгледала:

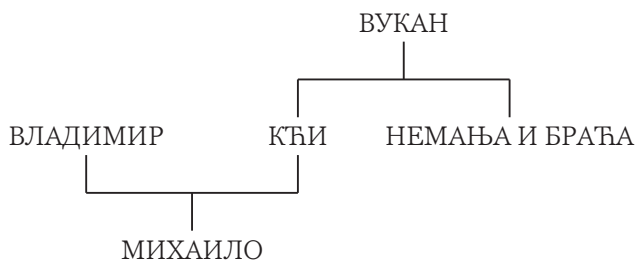
У Летопису попа Дукљанина прича се: *Interea populi, congregantes se, constituerunt regem Vladimirus, filium Vladimiri, filii regis Michala... Congregavitque ad se omnes fratres suos et accepit uxorem filiam iupni Rassae... Postquam accepit rex filiam Belcani...* (Изд. *Шишић*, стр. 366).

По томе је *краљ Владимир* имао за жену *ћер рашког жуџана Вукана*. Владимир је, по Дукљанину, са ћерком рашког жупана Вукана *имао сина Михаила*: *Michala, filius Vladimiri regis* (стр. 371). Михаилова мати била је дакле ћерка Вуканова. Према томе:

Гргур, архиепископ барски, писао је (како се обично узима, око 1178-1180. год.) у Сплит: *Knesius quoque Michael... ab avunculis molestatus, ad ea quae nos cupimus, nunc intendere minime valet* (Kukuljević, Codex Diplomaticus II, 1875, 115). Да је avunculus ујак в. Анастасијевић, I. с. 12; Шишић, I. с. 93; O. Schrader, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, 1929, 128.

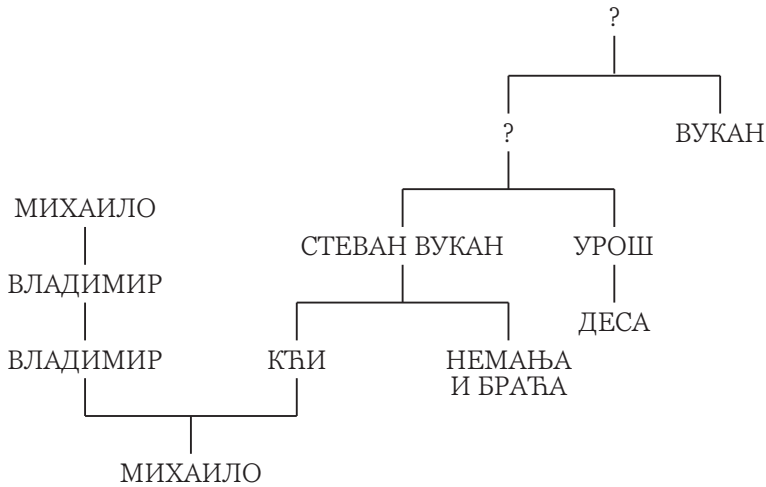
Ујаци кнеза Михаила, који се у овом писму спомињу, без сумње су Немања и његова браћа (К. Јиречек, Историја Срба I, 196), и према томе је маји Михаилова, која је била ћерка Вуканова, сесѣра Немањина, ја је онда и Немања син Вуканов. Дакле:

За хипотезу да је Немањин отац био Вукан говорило би можда и то што је најстарији Немањин син добио име Вукан, иако тај доказ не сматрамо много јаким.

Да напоменем још да се у Летопису попа Дукљанина изрично каже да је Деса син Урошев: Adduxerunt Dessam, filium Urosci (стр. 375).

Према томе би, а основу наведених података, цела генеалогичка овако изгледала:

Далеко сам и од помисли да је питање о Немањиним оцу овим решено. И ова хипотеза, као и све друге, има много несигурних елемената и претпоставака. Пошто ми није стало до тога да се моја хипотеза прими и одржи, него да се дође до истине, навешћу одмах сам све оне сумње, које су мене мучиле, када сам се решавао да саопштим ове податке овако везане, и да на основу њих изнесем мишљење да је отац Немањин Стеван Вукан.

Пре свега, питање је, да ли је тачан податак Ане Комнине да су Стеван Вукан и Урош *синовци* Вуканови? Ако је то тачно речено, питање је, да ли су они били Вукану синовци од *једног* или од *два* брата? Па онда, велико је питање, да ли су тачни сви наведени подаци код Дукљанина? Да ли су Михаилови ујаци, који се помињу у писму барског архиепископа Гргура, били његовој матери браћа и по оцу и по матери, или само по оцу, или само по матери?

Размак времена је доста велики од првог Вукановог помена 1094. год. до Немањиног рођења, особито ако се он родио око 1123, како изгледа да мисли Анастасијевић.

Истина, толики размак времена није немогућ, јер је Стеван Вукан, кад је 1094. године дат за таоца, вероватно био дечко, рецимо око 14 година, родио би се дакле око 1080, те би, ако се Немања родио чак 1134, имао у то доба 54 године. Не треба уз то заборавити да је Немања био *најмлађи* син.

Тешкоћа је и у томе, што по свему изгледа, да је било два Уроша, а можда и у томе, што Вукан, како изгледа, није био владалац.

Велику сметњу хипотези о Вукану чини и белешка о Мирославу, сину Завидином. Али, и ако је Мирослав, син Завидин, заиста брат Стевану Немањи, могли су они бити браћа *од једне мајере, а од два оца*.

Да напоменем још нешто. Кнез Михаило у писму архиепископа Гргура, рецимо сестрић Немањин, помиње се још у једном акту. У лето 1189. године била је у Дубровнику кнегиња Десислава, *жена кнеза Михаила*, и издала је ту неку признаницу. Са њом је био и барски архиепископ Гргур. *Јуречек* са разлогом узима (Archiv für Slavische Philologie 26, 1904, 167–8; Историја Срба I, 196), да је кнез Михаило у Гргуоровом писму око 1178–1180. год. и муж Десиславин, поменут у акту 1189. године, исто лице. Михаило је 1180. године био жив, а по акту из 1189. године се не види да ли је још жив. То уосталом не мења ствар. Али има друга једна ствар, која прави тешкоће. На полеђини Десиславине признанице има запис: *De Michaheli Bodiw. Јуречек* је саопштио овај запис, али није обратио на њега пажњу. Међутим, тај запис је врло важан. По том запису кнез *Михаило, Десиславин муж, био би син Божинов*. Дубровачки историк Гундулић, који је имао Десиславину признаницу, написао је да је тај Михаило био *unico figlio del re Bodiwo*. (Ср. и Acta Albanie I, 1913, 33, 35).

Ако је запис на Десиславиној признаници савремен и тачан, и ако је Десиславин муж Михаило заиста син Боди-

нов, мора се прво поставити питање, који је то Бодин био Михаилов отац? На краља Бодина тешко је, због великог размака времена, мислити, мада није ни то баш апсолутно немогуће, а у Летопису попа Дукљанина каже се, да је краљ *Бодин заиста имао сина Михаила* (стр. 360, 365), али се изрично каже да му је мати била Јаквинта. Да није који од синова краља Бодина имао сина, коме је дао дедино име? У Летопису попа Дукљанина, где су набројана многа, вероватно сва, бар мушка деца појединих династа, нема помена о другом неком Бодину. Да ли је, ако је та белешка тачна, сигурно да је Михаило Десиславин муж из 1189. године и Михаило, који се помиње у писму барског архиепископа Гргура око 1178–1180. године и Михаило кога помиње Дукљанин као сина Владимира и кћери Вуканове, – исто лице? *Шушић* н. пр. мисли да је кнез Михаило, који се помиње у писму барског архиепископа Гргура, „јамачно син једнога од браће кнезова Радослава, Јована и Владимира, синова краља Градихне“ (стр. 93). Али би у том случају Михаилов отац, по Дукљанину, имао за жену своју рођену сестру од стрица. *Шушић* је, уосталом, изгледа, дошао доста близу мојој комбинацији, али је прошао поред ње, јер није довео у везу податке у Летопису попа Дукљанина и у писму барског архиепископа Гргура.

Рашка и Зета

Централно српско племе, које је становало у Рашкој, на изворишту и горњем току Таре, Пиве, Ибра, Лима и Дрине, дигло се у средини IX века на оружје против византијске власти, ослободило се туђинског господства и основало је прву српску државу. Иако је Византија у другој половини X века успела да уништи српску независност и да опет покори српске земље, свест о самосталном државном животу остала је у српском народу после тога жива, и Срби су стално тежили да опет добију своју слободну државу. Рад у томе правцу био је олакшан тиме што су, после пропасти прве српске државе, поједине српске области задржале још неку врсту аутономних самоуправа са својим династама. У једној од тих области, у Зети, где се било стекло доста Срба из области у којима је било језгро прве српске државе, јавио се средином XI века поново покрет за слободу и независност. У борби и са самопрегорењем основана је онда у Зети нова српска држава, која је прихватила програм и традиције прве државе, и од самога свог постанка показивала очиту тежњу да окупи око себе и да споји у једну државу све српске области. Три снажна владоца, који су један за другим владали у зетској српској држави у другој половини XI века организовали су државу, колико је то било могуће у онако тешким приликама, јер онда су сепаратистичке тежње појединих области и династа биле много јаче но идеја о једној заједничкој држави и јединственој власти. За јединство су се у то доба залагали само свесни

појединци, особито поједини јаче истакнути владаоци, који су на стварању што веће државне заједнице радили из личних и династичких интереса.

Зетски су владаоци смишљено радили на томе да прошире сферу свога утицаја и границе своје државе. Али је то извођено у борби и са мукама, јер тешко је било извести државну организацију у оним растуреним и некултурним масама, са старешинама, које су се опирале свакој организацији, у којој би они морали жртвовати макар и један део своје самосталности. Сем тога, у зетској је држави периодично, особито при променама на престолу, долазило до династичких борби, које су, због хаоса и растројства, који су услед тога узимали маха, доводиле у питање не само власт владалачке куће, него и државно јединство, па чак и сам државни опстанак.

Зетска држава се од почетка свога живота стално налазила у врло незгодном и тешком положају. Она је извојевала слободу врлинама и храброшћу својих синова; њени су владаоци консеквентном и смишљеном политиком не само утврдили независност своје државе, него су временом у своју државу окупили готове српске области, извојевали су јој углед и признање у свету и код меродавних фактора у међународној политици. Михајло је добио чак и краљевску круну од великог папе Гргура VII и узео је на себе улогу вође у борби за слободу и независност свих балканских Словена прозив Византије. По многим знацима могла је изгледати, да је зетска држава, добро организована и солидно изграђена, и да ће бити дугога века. Али није тако било.

Зетска је држава још при своме оснивању имала у себи много клица и елемената слабости и растројства. Она је пре свега географски била у врло незгодном и неповољном положају, јер се налазила на самој периферији српских области и српског живља. Из Скадра је било незгодно и те-

шко, особито код ондашњих комуникација, управљати државом, која се пружала чак до Саве. Уз то, представници и носиоци државног живота у Зети нису увек имали доста за управљање онако лабилно организованом државом и у онако тешким приликама. Ни они, ни сама династија, нису имали довољно ни материјалне ни моралне снаге ни потребног ауторитета да држе у заједници и дисциплини поједине српске области и против њихове воље.

Особито је тешко било уредити односе са Рашком. У Рашкој је било седиште централног српског племена, које је прво дигло устанак за слободу и створило српску државу. Та је држава постојала више од сто година и оставила је за собом после своје пропасти снажне и живе традиције. Те традиције о слободној држави биле су јаке, и стога је народу у Рашкој мрзак био живот под управом друге области, особито када је тај живот био тежак и пун брига и неприлика. Рашка је, сем тога, имала врло згодан географски положај у средини српских области и српских земаља, у једној огромној таласастој висоравни, оивиченој скоро са свих страна неприступачним брдима, са којих је лако било силазити у освајања на све стране, а у коју је тешко било продирати. Рашани су били физички и морално снажни и живи, са много државотворног смисла и способности. Када је цар Алексије Комнин у последњој десетини XI века решио да уништи српску државу и да покори српски народ, он није пошао на Зету и на Бодинову престоницу Скадар, него је у неколико похода ударио на Рашку, јер је знао да је ту тежиште српског народног и државног живота и да се само ту може задати смртни ударац српској слободи.

Успешна борба, што је рашки жупан Вукан неколико година водио са царем Алексијем Комнином, морала је силно дићи углед и самосвест Рашке и њенога народа. Тако је Рашка у тај мах, крајем XI века, без икакве сумње има-

ла од свих српских области највише и материјалне и моралне снаге и уживала највећи углед, и у српском народу, и ван српских земаља.

Када се после смрти краља Бодина 1101. године, последњег снажног и способног владара зетске државе и зетске династије, настале у земљи династичке борбе и размирице, и кад је у држави централна власт сасвим ослабила, а хаос и анархија почели да овлађују, било је сасвим природно да се Рашка истакла као представник и вођ српског народа, да је она показала вољу да се постави на чело српских области и да је имала снаге да то изведе.

Али предузети вођство у српском народу није било ни тако просто ни тако лако. Зета је још увек, иако ослабљена и растројена, имала доста животне снаге, средстава и чврсту вољу да не напусти без опозиције, без протеста и без отпора вођство и положај, који је до тада заузимала у српском народу. Њу су још увек подржавали донекле урођени конзерватизам у становништву, и традиције, којих она није имала разлога да се стиди.

После смрти краља Бодина настала је отворена борба између Зете и Рашке о вођство и првенство у српском народу. Та је борба трајала више од пола века, а вођена је огорчено и безобзирно. На први план су била истакнута у почетку династичка и лична питања, али су се временом личности све више губиле, или су истицане и истицале се као представници једне или друге области или носиоци политике, коју су поједине области водиле. Према приликама и потребама подешавале су онда своје држање и области и династије и личности, и у унутрашњој и у спољној политици, особито у односу према Византији.

У току те дуге и монотоне борбе све се јасније показивала очита надмоћ Рашке; она је имала све веће и све трајније успехе. Сем животне снаге самога народа у Рашкој и

сем веће способности њених династа, успесима Рашке доста је помогло и то, што је она била представник популарне политике, представник борбе против Византије, док се зетска династија, када је почела осећати да ће у борби са Рашком подлећи, све више подавала Византији и све је више тамо тражила ослонаца у борби против Рашке. Када се зетска династија, у току борбе са Рашком, одрекла свих својих традиција и изневерила програм оснивача зетске државе, тако да је народу могло изгледати да она води грађанске ратове за љубав и рачун Византије, она је изгубила сваки ослонац у народу и њена је судбина била решена.

У то доба, када је дефинитивно решена борба Зете и Рашке о власт у српским земљама у корист Рашке, сазрео је био за живот, за борбу, за политику и за власт Стеван Немања, коме је било суђено да оснује нову династију и да организује нову српску државу, најзнатнију у средњем веку.